

HÅLLBARHETSBOKEN

Ett kristet perspektiv på hållbarhetsmålsättningarna

Hållbarhetsboken - Ett kristet perspektiv på
hållbarhetsmålsättningarna
Ekumeniska Rådets i Finland publikationer CXVI 2021

Nätpublikation:
www.ekumenia.fi
www.ansvarsveckan.fi

Ursprungstext: The Sustainability Book. A Christian
faith on the Sustainable Development Goals.
Bibliska reflektioner: Kjell Nordstokke
Böner: Hildegunn Marie Tønnesen Schuff
Redaktion: Guro Almås och Anne Marte Skaland,
Norges Kristne Råd
Förläggare: Norges Kristne Råd

Översättning: Jan Edström
Redaktör: Sarah Tiainen, Ekumeniska Rådet i Finland

Layout och ombrytning: Linnea Ekstrand

Ursprungsbilderna är hämtade ur
Utrikesministeriets mediabank.

Copyright ©Ekumeniska Rådet i Finland

ISBN: 978-952-9529-81-0
ISSN 2670-2665 (nätpublikation)

INNEHÅLL

Förord	4
Målen för hållbar utveckling utifrån kristen tro och teologi	6
Målsättningarna:	
1. Utrota fattigdomen	8
2. Ingen hunger	10
3. Hälsa och välbefinnande	12
4. God utbildning	14
5. Jämställdhet	16
6. Rent vatten och sanitet	18
7. Prisvärd och ren energi	20
8. Människovärdigt arbete och ekonomisk tillväxt	22
9. Innovation, infrastruktur och industrialisering	24
10. Minskad ojämlikhet	26
11. Hållbara städer och samhällen	28
12. Ansvarsfull konsumtion och produktion	30
13. Klimatåtgärder	32
14. Livet under vatten	34
15. Livet på land	36
16. Fred, rättvisa och starka institutioner	38
17. Globalt partnerskap	40

Förord

**Anne Marte Skaland och Guro Almås,
redaktörerna The Sustainability Book**

Viljan att kämpa för en bättre värld är en av våra mest värdefulla mänskliga egenskaper. Det är denna vilja som driver en fredsaktivist i Kambodja, en människorättsaktivist i Kamerun och en miljöaktivist i Kanada. Samma vilja driver människor att offra allt för andras rättigheter och som hjälper oss vardagsaktivister att göra vårt bästa. Även om vi ibland kan bli avskräckta och ge upp motiveras vi hela tiden att försöka igen.

Målen för hållbar utveckling representerar både något gammalt och något nytt. Kampen för fred, miljö och rättvisa är inte på något sätt ny. Men aldrig tidigare har världens länder enats om så omfattande och ambitiösa målsättningar som målen för hållbar utveckling. Även om kampen är gammal, skapar dessa mål en ny drivkraft. De utgör en möjlighet som vi måste ta vara på. Det är vi skyldiga alla dem som fortfarande lever i fattigdom och lider av orättvisor. Det är vi skyldiga alla de barn som ärver jorden.

För att uppnå målen för hållbar utveckling måste vi arbeta för dem tillsammans. Det är summan av alla våra handlingar som avgör vägen framåt. I vår vardag kan vi välja klimatvänliga lösningar, vi kan köpa kläder som är etiskt tillverkade och vi kan plocka upp plast längs stranden. För att förändra de grundläggande strukturer som skapar konflikter, orättvisor och miljöförstöring måste vi vara eniga i vår sak. Vi måste organisera oss och arbeta i våra samhällen, genom organisationer och internationella nätverk.

Också kyrkor och kristna organisationer spelar en viktig roll i detta stora projekt för vårt gemensamma bästa. I Hållbar-

hetsboken inbjuder vi dig att reflektera över vad Bibeln och den kristna tron har att säga om de olika målen för hållbar utveckling. Det här är inga nya frågor för kyrkan, men målen för hållbar utveckling kan ge oss nya infallsvinklar, nya allierade och nya tillvägagångssätt. Tillsammans utgör kyrkor och kristna organisationer ett nätverk med filialer i samhällen runt om i världen. Kommer vi att kunna använda de resurser vi har till vårt förfogande för att skapa meningsfulla förändringar? Vi hoppas att Hållbarhetsboken ska hjälpa dig att omsätta stora visioner i konkreta åtgärder och se helheten bakom till synes små, vardagliga handlingar. Kombinationen av fakta, bibliska reflektioner, frågor och böner gör att du kan använda Hållbarhetsboken som en resurs i predikningar, bibelstudiegrupper, konfirmandundervisning och andakter.

Tillsammans med våra systrar och bröder över hela världen delar vi en gemensam vilja att skapa förändring. Även om vi inte känner var och en personligt får vi arbeta tillsammans som en osynlig organism. Ingen vet exakt vad som kommer att krävas för att uppnå målen för hållbar utveckling. Några av målen fokuserar på ekonomiska bidrag, vissa kan innebära tuffa politiska strider, medan andra handlar om att förändra attityder och traditioner. Hur många timmar måste vi lägga på detta arbete? Hur många insändare måste vi skriva? Hur många offentliga möten kommer vi att behöva ordna? Vi har inte alla svar, men vi vet att ju fler som arbetar för detta, desto starkare samarbete bygger vi och desto större chanser att lyckas har vi.

Målen för hållbar utveckling utifrån kristen tro och teologi

Kjell Nordstokke

Kan Bibeln, kristen tro och teologisk reflektion vara till hjälp när vi arbetar med målen för hållbar utveckling? Det beror på vilket perspektiv vi väljer att tillämpa. Bibliska texter ger flera möjliga perspektiv. Här är några av dem.

När man reflekterar över bibliska motiv är det viktigt att inse att Bibeln till stor del innehåller berättelser om vanliga människor och deras vardag. Det är berättelser om torka och hunger, lidanden på grund av krig och våld och en ständig rädsla för att drabbas av sjukdom eller olycka. Dessa erfarenheter från det dagliga livet påminde människor om deras sårbarhet, men de fyllde dem också med vördnad för skapelsen, dess storhet och generositet. De insåg att de var en del av ett större sammanhang än de kunde begripa och förstå.

Bibelns människor tolkade sitt liv med utgångspunkt i tron på Gud. "Jorden är Herrens med allt den rymmer, världen och alla som bor i den. Det är han som har lagt dess grund i havet och fäst den över de strömmande vattnen" (Psaltaren 24:1–2). Uppfattningen om Gud som skapare är rotad i människornas erfarenheter och reflektioner från det dagliga livet. Den anknyter till förväntningarna på Guds kärleksfulla ingripande med dess löfte om en framtid och ett hopp (Jeremia 29:11).

Vi tror att hela skapelsen och alla varelser har ett eget, inneboende värde. Skapelsegåvorna kan inte reduceras till verktyg för människorna och deras önskan att erövra och konsumera. Männkligheten är visserligen, enligt skapelseberättelsen, unik inom skapelsen, endast människor skapas till Guds avbild (1 Mos 1:27). Människan har alltså ett unikt uppdrag att vara Guds medarbetare när det gäller att främja det som är rätt, gott och sant. Det är ett uppdrag som gäller alla människor, inte bara kristna. Det berör vanliga människor i deras dagliga liv. Detta perspektiv ger viktiga insikter för vår reflektion kring målen för hållbar utveckling och arbetet med att genomföra dem.

De människor som vi möter i Gamla testamentets berättelser tillhörde ett folk som hade ingått ett förbund med Gud. Enligt förbundet skulle Gud skydda folket och se till deras välbefinnande. I gengäld åtog sig folket att följa Guds bud och anvisningar. Rättvisa och fred är nyckelbegrepp.

Å ena sidan utlovas folket en del av Guds rättvisa och fred. Å andra sidan förväntas de vara goda förvaltare av denna gåva och främja rättvisa och fred i sitt dagliga liv, både i relationer och handlingar.

Gamla testamentets profeter kritiserade folket för att ha misslyckats med denna uppgift och för att ha vänt sig bort från Gud. Framför allt tillrättavisade profeterna dem som tillhörde den mäktiga politiska, ekono-

miska och religiösa eliten och kritiserade deras livsstil. Att de missbrukade sin makt och förtryckte de fattiga var inte hållbart, dundrade profeterna. Därför skulle Gud straffa dem. Nationen skulle gå under om de inte omvände sig och återigen engagerade sig för rättvisa och fred.

Som kristna är vi inte längre bundna av det förbund som Israels folk slöt med Gud på Sinaiberget. Buden anger dock fortfarande vad det innebär att leva rätt och i enlighet med Guds vilja. Enligt Jesus vilar "lagen och profeterna" på det största budet, att älska Gud och "din nästa som dig själv" (Matt. 22:36–40). Det är en kallelse till medkänsla och omsorg, att försvara den mänskliga värdigheten, att skydda skapelsen och att främja rättvisa och fred.

Hur gör vi detta i praktiken? Främst genom vardagliga handlingar, men också genom engagemang i frågor som utmanar oss till gemensamma åtgärder.

Hållbarhetsboken tolkar målen för hållbar utveckling som tidens tecken (Matt. 16:3). Målen för hållbar utveckling uttrycker en offentlig agenda och en global ambition att göra världen till en bättre plats för alla, framför allt genom att bygga hållbara samhällen. Samtidigt lyfter flera av målen fram frågeställningar som länge funnits på kyrkornas agenda och har markerat deras sociala och diakonala engagemang. Målen för hållbar utveckling ger kyrkorna en unik möjlighet att ta sitt kristna sociala ansvar i samarbete med andra, både offentliga myndigheter och aktörer i civilsamhället.

Hur ska vi förstå de olika målen för hållbar utveckling utifrån vår kristna tro? Kristna i många delar av världen använder metoden "see-judge-act" (se-bedöma-agera) när de försöker tolka vardagens utmaningar ur trons perspektiv. Den här metoden innehåller tre steg. Det är viktigt att vi följer rätt ordning och använder tillräckligt med tid för varje steg.

Det första steget är att se. Det innebär att vi gör en grundlig analys av ett tema eller en utmaning med

hjälp av verktyg för väldokumenterad kunskap, till exempel från samhällsvetenskap och statsvetenskap. Målen för hållbar utveckling bygger alla på sådan insikt och förståelse ur ett globalt perspektiv. Att se handlar därför om att få fram relevanta fakta, klargöra frågans etiska dimension och fråga: Varför är detta en utmaning som berör oss?

Det andra steget är att bedöma. Här kommer trons perspektiv in och frågar hur det som "ses" ska bedömas mot bakgrund av Guds Ord och vår tro på Gud som skapare, återlösare och livgivare. Nu är det dags att ta in bibliska motiv och berättelser som kan tydliggöra den utmaning som redan "ses" för att "bedöma" den ur trons och hoppets perspektiv. Detta bör göras genom en kritisk – också självkritisk – läsning. Är det säkert att vårt perspektiv när vi läser de bibliska texterna är det rätta? Skulle texten till exempel läsas annorlunda av rika människor än av fattiga människor?

Den tredje är att agera. Efter att vi har sett vad som utmanar oss och reflekterat kritiskt över detta ur trons och tjänandets perspektiv uppstår frågan: Vad ska vi göra? Som individer, som kristen gemenskap, som en lokal församling och så vidare. Både insikten från det första steget och reflektionen från det andra steget kan bidra till ett förnyat engagemang i aktiviteter som vi redan är involverade i. Dessutom kan vi bli motiverade att göra nya och djärva åtaganden, med nya samarbetsparter och tydligare mål.

1.

UTROTA FATTIGDOMEN

Kampen mot fattigdom är en av vår tids största utmaningar. Fattigdom är ofta förknippat med brist på pengar, men det handlar också om tillgång till andra resurser som behövs för att vi ska kunna leva ett människovärdigt liv. Extrem fattigdom innebär brist på livsviktiga resurser. Den som har en inkomst på mindre än 1,90 USD per dag (justerat till prisnivån i det egna landet) anses idag leva i extrem fattigdom. Det innebär att en människa inte har tillräckligt med pengar för att täcka grundläggande behov som mat, kläder och bostad. Andelen människor som lever i extrem fattigdom i världen mer än halverades mellan 1990 och 2015. Detta är en av anledningarna till att många anser att millenniemålen, föregångaren till målen för hållbar utveckling, till stor del uppnåddes.

I målen för hållbar utveckling har FN:s medlemsstater satt upp ett mycket mer ambitiöst mål, nämligen att helt få ett slut på den extrema fattigdomen. De satte upp målet eftersom de anser att vi nu har resurser att göra detta. Orsakerna till fattigdom kan ligga på individnivå (t.ex. sjukdom, hemlöshet), på nationell nivå (t.ex. arbetslöshet, korruption eller stor ojämlikhet) eller på internationell nivå (t.ex. kapitalflykt eller orättvisa handelsregler). För att uppnå mål nr 1 måste vi titta närmare på alla tre nivåerna. Att ingen ska utelämnas är den övergripande visionen om målen för hållbar utveckling och kärnan är att utrota fattigdomen. Alla som är födda på jorden måste ha möjlighet att leva ett gott liv och vara en del av samhället.

Biblisk reflektion

”De fattiga har ni alltid hos er” (Matt 26:11). Vissa tolkar detta som att Jesus bekräftar fattigdomen som en given ordning eller ett oundvikligt öde. Det är helt klart en feltolkning. Faktum är att Jesus här citerar ur Femte Moseboken där detta uttalande följs av ett tydligt bud: ”Öppna handen för din broder, för den fattige och nödlidande i ditt land”. (15:11). Bibeln har en realistisk syn på fattigdom. Den erkänner att orättvisor och förtryck bidrar till att människor blir fattiga. Särskilt profeterna är otvetydiga när de kritiserar de mäktiga som ”förvägrar de svaga rättvisa, berövar de fattiga i mitt folk deras rätt” (Jesaja 10:2). De förkunnar också att Gud ställer sig på de fattigas sida och försvarar deras rättigheter (Jesaja 1:17, 3:14–15). Jesus placerar sig tydligt i denna profetiska tradition när han tillkännager sitt uppdrag att ”frambära ett glädjebud till de fattiga” och att ”förkunna befrielse för de fångna” (Luk 4:18). Att följa Jesus innebär att vara en del av detta uppdrag, som motiverar kristna och kyrkor att agera för att utrota fattigdomen. Samtidigt förnekar man inte att det alltid kommer att finnas fattiga hos oss så, länge orättfärdiga system och makthavare ger utrymme för orättvisor och förtryck.

Utmaning

Är fattigdom ett problem där vi bor?
Finns det något vi kan göra för att lära oss mer om detta och bidra till att minska fattigdomen?

Frågor

- Hur ska vi tolka uttalandet ”De fattiga har ni alltid hos er” idag – lokalt och globalt?
- Bibeln framställer fattigdom både som ett ideal och som skamligt lidande. (Övers. anm. Vems skam syftas det på här, vem ska skämmas? Kunde också vara en fråga här) Hur kan vi behålla båda perspektiven?

Bön

Herre, du som är alla goda gåvors givare, lär oss att vara generösa så att ingen behöver lida nöd, lär oss att bjuda in andra så att ingen lämnas ensam. Visa oss igen att vi alla är dina skapelser, dina älskade barn. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

2.

INGEN HUNGER

En av nio lider av undernäring. Vilka är de? Vilka ansikten döljer sig bakom statistiken? Undernäring är ett globalt problem, men de flesta människor som lider av livsmedelsbrist bor i Asien, Afrika och Latinamerika och bland dem finns fler kvinnor än män. Att någon är undernärmd betyder att hens dagliga minimibehov av näring under ett år inte kan uppfyllas. Antalet undernärda personer har ökat under perioden 2014–2017. FN:s livsmedelsprogram pekar på klimatförändringar och väpnade konflikter som två av orsakerna till denna ökning. När torkan fortsätter år efter år och människor förlorar både sina grödor och sin boskap, är det ett skrämmande exempel på klimatkrisens effekter. När civila i konfliktområden inte kan få tag på mat visar det verkligen hur brutala krigets konsekvenser kan bli. Det här visar hur de olika målen för hållbar utveckling hänger samman. Hunger är nära förknippat med fattigdom och för att lösa hungerproblemet måste vi bekämpa fattigdomen. Vi behöver också riktade insatser för ett hållbart jordbruk. FN-organisationer och andra internationella aktörer kan hjälpa länder att utveckla sina jordbruksmetoder i en hållbar riktning samtidigt som de bekämpar hungern. Om vi kan förbättra levnadsvillkoren för småjordbrukare och landlösa jordbrukare och se till att fler kvinnor har tillgång till utsäde, foder, gödningsmedel, verktyg och teknik har vi kommit långt.

Biblisk reflektion

”Ge oss i dag det bröd vi behöver”. Vi känner till dessa ord från den bön som Jesus lärde sina lärjungar. Vi får tro på Gud och lita på att Guds omsorgsfulla kärlek också gäller vår vardag och våra grundläggande behov. Utan daglig föda förlorar vi vår styrka. Jesus kände till detta väl från den verklighet han levde i, en verklighet som också i dag påverkar miljontals oskyldiga människor och orsakar lidande och död. ”Vårt dagliga bröd” refererar till vad vi behöver varje dag, med en påminnelse om att det räcker. Vi bör inte lagra mat i onödan eller köpa konsumtionsvanor som belastar vårt samhälle eller miljön. Jesus lärde oss att be i plural, i solidaritet med alla som är hungriga. Vår oro bör inte begränsas till att tillgodose våra egna behov, utan att i våra böner och i vårt arbete sträva efter att bygga en värld där alla har den mat de behöver varje dag. ”Ge dem något att äta, ni själva”, sa Jesus till sina lärjungar när tusentals människor var utan mat i öknen. På ett underbart sätt omvandlades begränsade resurser så att alla hade tillräckligt att äta. En del av detta underverk bestod i lika fördelning av fisk och bröd. Bristen på mat förvandlades till överflöd (Matt 14:15–21).

Utmaning

Hur kan vi följa Jesu befallning att ge mat åt de fattiga på ett sätt som både skyddar värdigheten hos dem som får hjälp och stärker deras förmåga att försörja sig själva?

Frågor

- Vad betyder det i vårt samhälle av överflöd och konsumtion att be ”ge oss i dag det bröd vi behöver”?
- Den ryske filosofen Nikolaj Berdjajev sade: ”Frågan om bröd för mig själv är en materiell fråga, men frågan om bröd till min granne är en andlig fråga.” Vad har andras hunger att göra med tro och andligt liv?

Bön

Herre Jesus Kristus, du är livets bröd. Bryt oket av orättvisan. Jordan är din. Lär oss att vårda den klokt och med omsorg. Hjälp oss att dela med oss av vårt dagliga bröd. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

3.

HÄLSA OCH VÄLBEFINNANDE

Vår hälsa är både något personlig och privat. Hälsan påverkas av vår livsstil och vår genetik och är en privat fråga mellan läkare och patient. Samtidigt är allas hälsa en del av ett globalt system och internationell politik. Sjukdomar känner inga gränser. En medicinsk upptäckt som räddar liv är ofta resultatet av forskning som bedrivs i ett avlägset land. Vi har ett gemensamt ansvar att hitta lösningar som ger alla människor de bästa förutsättningarna för att njuta av god hälsa. Det här är vad det tredje målet för hållbar utveckling handlar om.

Hälften av världens befolkning har inte tillgång till grundläggande hälso- och sjukvårdstjänster. Mödra- och barndödlighet, malaria, tuberkulos, aids, cancer, problem relaterade till drogmissbruk, antibiotikaresistens, psykisk sjukdom ... Listan över hälsorelaterade frågor som måste lösas är lång. Men lyckligtvis gör vi kontinuerliga framsteg. Många av de sjukdomar som kräver liv i dag, särskilt i utvecklingsländer, är sjukdomar som kan förebyggas och behandlas.

Om vi kan säkra tillgången till läkemedel och hälso- och sjukvårdstjänster till ett pris som människor har råd med så har vi nått långt för att nå målet. När det finns ordentlig hälso- och sjukvård ökar chansen för barn att överleva sina första fem år. Samtidigt minimeras risken för mödrar att dö vid förlossningen. Om fler människor får sexualundervisning, tillgång till preventivmedel och inte utsätts för sexuellt våld kommer vi att kunna förbättra situationen ännu mer. Den moderna forskningen gör också stora framsteg. Människor kan idag leva med många sjukdomar som hade inneburit en dödsdom för tjugo år sedan. Vi kan idag engagera människor på global nivå för att arbeta med forskning, innovation och teknik för att lösa världens hälsoproblem. Kanske kan vi då vi snart också garantera hälsa och välbefinnande för alla?

Biblisk reflektion

”Glatt hjärta ger god hälsa, modlöshet suger mörger ur benen” (Ords. 17:22). Detta talesätt visar oss att Bibeln inte talar om hälsa i moderna medicinska termer, utan snarare om välbefinnande och goda relationer. Det bibliska uttrycket ”shalom”, ofta översatt med ”fred”, uttrycker denna breda förståelse av välbefinnande. Kyrkornas världsråd anser att hälsa är ett dynamiskt tillstånd av välbefinnande för individen och samhället, av fysiskt, mentalt, andligt, ekonomiskt, politiskt och socialt välbefinnande – att leva i harmoni med varandra, med miljön och med Gud. De helanden som Jesus utförde bekräftar denna holistiska syn på hälsa. Människor befriades, inte bara från fysiskt lidande, utan också från utanförskap, stigmatisering och skam. Många av dem led av kroniska sjukdomar. Ofta var det de mest sårbara som helades av Jesus. De fick sin värdighet bekräftad. Jesus gav dem ett nytt liv och återställde relationer.

Ur detta perspektiv innebär god hälsa likvärdig tillgång till grundläggande hälso- och sjukvårdstjänster, särskilt för människor i samhällets utkanter. När Jesus agerar, helar (Johannes 9) och ger människor möjlighet att hantera sin situation och sina utmaningar visar han vad det innebär att främja god hälsa. Vår hälsa behöver inte vara perfekt, men ändå tillräckligt bra för att vi ska kunna leva ett gott och meningsfullt liv.

Utmaning

Migranter riskerar ofta sin hälsa och många saknar tillgång till primärvård. Kan vi tänka oss andra grupper vars hälsa är hotad, antingen i vårt lokalsamhälle eller någon annanstans i världen? Vad kan vi göra för att förbättra möjligheterna för dessa grupper att leva hälsosamma liv?

Frågor

- Diskutera påståendet att hälsa i biblisk mening främst handlar om att vara hel och ha goda relationer.
- Inom ramen för internationellt ekumeniskt arbete är hälsorättvisa en viktig fråga. Är det ett relevant ämne i vårt sammanhang?

Bön

Gode helige Ande, livets andedräkt i vår kropp, Vi ber för alla dem som lever med smärta och kämpar mot dödens krafter. Lär oss att dela hopp, visa omsorg och erbjuda hjälp. Vi tackar dig för allt som stärker liv och hälsa. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

4.

GOD UTBILDNING

Att kunna gå i skola, lära sig, utvecklas och växa tillsammans med andra, att se och bli sedd är viktigt för alla barn. Det gäller för barn här och nu med tanke på deras möjligheter resten av livet. För många flickor kan skolgång förhindra alltför tidiga äktenskap och graviditet. Rätten till utbildning är inskriven i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948) och i ett antal konventioner om mänskliga rättigheter.

Millenniemål nr 2 uppmanade oss att ta ansvar för att barn överallt, både pojkar och flickor, ska kunna slutföra en fullständig grundskoleutbildning. Mål nr 4 för hållbar utveckling är ännu mer ambitiöst, då det uppmanar oss att "se till att alla flickor och pojkar slutför gratis, rättvis och högkvalitativ grundskole- och gymnasieutbildning". Kvalitet är ett viktigt nyckelord här. Att många barn inte har möjlighet att gå i skola är ett stort problem. Men det faktum att många barn slutför år av skolgång utan att lära sig grundläggande färdigheter som läsning, skrivning och räkning är också ett problem. I många länder kan kvaliteten på skolorna variera kraftigt och bra skolor är ofta reserverade för barn från ekonomiskt välbärgade familjer. Utbildningen får inte upphöra på grundskolenivå. Både yrkesutbildning och högre utbildning är viktiga för en god samhällsutveckling. För att vi ska nå målet om god utbildning är det avgörande att ingen hamnar på efterkälken. Alla ska ha möjlighet att gå i skola och få en utbildning oavsett kön, funktionsförmåga, grupptillhörighet eller social status.

Mål nr 4 innebär också att elever och studenter ska kunna ha en hållbar livsstil, åtnjuta mänskliga rättigheter och uppleva fred och demokrati. Så kan de få bästa möjliga grund för att leva som ansvarsfulla medborgare som skyddar jorden och värnar om de mänskliga rättigheterna.

Biblisk reflektion

Bibeln använder inte termerna "skola" och "utbildning" som vi använder dem idag. Men det talas ofta om lärande, vägledning och att växa i visdom. Ordspråksboken kan fungera som en lärobok i "livets skola". Boken inleds med följande uttalande: "De ger vishet och fostran, så att man förstår de klokas ord och låter sig fostras till insikt, till rättfärdighet, rätt och redbarhet. De ger de oerfarna vett, de unga kunskap och rådighet. Den vise hör dem och ökar sitt vetande, de vägleder den kloke" (1:2-5). Det här bibelstället ger en solid utgångspunkt för utbildning av hög kvalitet och livslångt lärande! För det första förenar det kunskap och visdom. För det andra belyser det moralisk insikt och ansvarsfullt beteende. Ur det perspektivet lär vi oss att göra det som är bra, till nytta för samhället. Enligt Bibelns människosyn har alla rätt till utbildning oberoende av kön, social status, ekonomi eller etnicitet. Att hindra barn från att skaffa sig utbildning innebär att de förvägras sin mänskliga värdighet och döms till ett liv i fattigdom och marginalisering. Vi är alla skapade till Guds avbild och besitter gåvor som kan utvecklas. Med den synen kan vi vara aktiva medborgare och bygga hållbara samhällen!

Utmaning

Hur kan vi bidra till att öka medvetenheten om målen för hållbar utveckling? Kan vi till exempel hjälpa till att sprida information om dessa mål i våra kyrkor, i olika organisationer eller i lokalsamhället?

Frågor

- Ger Bibeln oss någon grund för att definiera god utbildning?
- Diskutera påståendet "att neka barn tillgång till utbildning är detsamma som att hindra dem från att ta del av allt det goda samhället erbjuder".

Bön

Fader, du är visdomens källa, hjälp oss dela med oss av vår kunskap. Ge alla barn möjlighet att leka och lära sig att leva med öppna ögon och ett öppet hjärta, så att vi tillsammans kan hitta vår väg i denna skrämmande men underbara värld. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

5.

JÄMSTÄLLDHET

Jämställdhet handlar om frihet och rättvisa för alla människor oavsett kön. I en värld där män historiskt har haft – och fortfarande har – det mesta av makten handlar jämställdhetsmålet främst om att förbättra flickors och kvinnors situation. 2016 genomförde Världsbanken en översyn av lagarna i 173 länder och fann tydliga exempel på hur dålig situationen verkligen är när det gäller kvinnors rättigheter. I 155 av länderna fanns det minst en lag som begränsade kvinnors ekonomiska möjligheter. I 46 av länderna fanns det inga lagar som förbjöd våld i hemmet. I 18 länder hade mannen rätt att neka sin fru möjligheten att ta emot avlönat arbete. Det finns fortfarande många strider att vinna innan vi kommer att ha uppnått detta mål, som bland annat innebär att vi måste eliminera alla former av våld mot kvinnor och flickor. Enligt Världshälsoorganisationen upplever var tredje kvinna sexuellt våld eller annat fysiskt våld under sitt liv. Våldtäkt, könsstympning och våld i hemmet är några exempel. För att uppnå det femte målet för hållbar utveckling behöver vi skapa attityder som gör förändring möjlig. Fler flickor måste få utbildning och vi måste föra en politik som främjar jämställdhet mellan könen. Jämställdhet är avgörande för att nå framsteg. När kvinnor kan leva utan våld och övergrepp, med tillgång till utbildning, jobb, lagliga rättigheter och politiskt deltagande, är vi också mycket bättre rustade att uppnå de andra målen för hållbar utveckling.

Biblisk reflektion

Gud skapar människor till sin avbild, ända sedan tidernas begynnelse, "som man och kvinna skapade han dem" (1 Mos 1:27). Detta innebär ett grundläggande erkännande av att kvinnor och män, som skiljer sig från alla andra varelser, har en speciell relation till Gud. "Med ära och härlighet krönte du honom" (Psaltaren 8:6). Samtidigt uttrycker denna bild jämlikhet när vi granskar skillnader mellan människor. Vi är alla utrustade med ett rikt utbud av värdefulla gåvor. Vår mångfald är en resurs för allas välbefinnande, den ger var och en av oss en unik plats i nätverket av sociala roller och kallelsen att främja det som är sant, gott och rätt. Historien, både den bibliska och vår egen, vittnar om att denna uppfattning inte alltid råder. Patriarkala sociala strukturer har dominerat, ofta legitimerade av religiösa regler och traditioner, inklusive bibliska traditioner. Följaktligen osynliggörs kvinnors bidrag och rättigheter både i kyrkan och i samhället. Jesus bröt med de rådande sociala och religiösa konventionerna, inte minst när det gäller kvinnor. Han bekräftade deras värdighet (Luk 7:36–50), befriade dem från plågor och stigma (Luk 8:43–48) och inkluderade dem i lärjungarnas gemenskap (Luk 8:1–3). Genom att göra detta var han inte bara ett föredöme, han förebådade en ny tid och sådde fröet till mänsklig värdighet och jämställdhet.

Utmaning

Låt oss tänka på det arbete som vi är involverade i. Finns det några åtgärder som kan vidtas för att klargöra att alla flickor, pojkar, kvinnor och män har samma värde och bör ha samma rättigheter?

Frågor

- Diskutera möjliga orsaker till varför kyrkorna ofta har varit otydliga när det gäller jämställdhet.
- Hur kan vi upprätthålla kopplingen mellan mångfald och jämlikhet i vårt arbete för jämställdhet mellan könen?

Bön

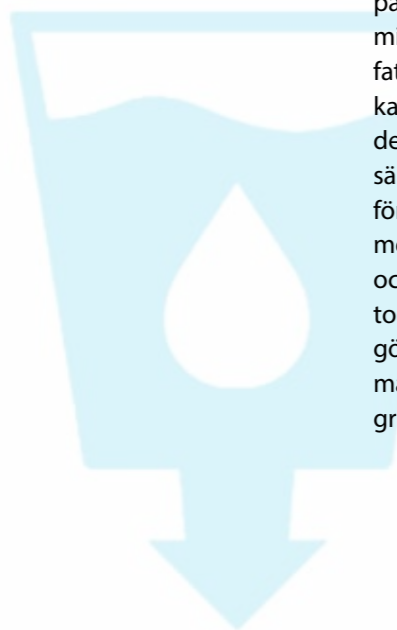
Herre, du som gjorde oss till barn, man och kvinna, bror och syster, du bär oss i din mors hjärta, och du är al-las fader. Låt oss vandra tillsammans i frihet och värdighet. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

6.

RENT VATTEN OCH SANITET

De stora civilisationer som har uppstått genom historien har funnits nära vatten. Mesopotamien hade Eufrat och Tigris, Egypten hade Nilen. Vatten har alltid varit avgörande för individer och grundläggande för ett välfungerande samhälle. Vi måste ha dricksvatten för att leva. När det enda tillgängliga vattnet inte är rent kan det orsaka sjukdomar. Därför är det ett allvarligt problem att en av nio personer i världen inte har tillgång till rent vatten. En av tre personer har inte tillgång till god sanitet. För att sanitära förhållanden ska anses vara bra och säkra måste toaletter byggas så att mänsklig hud inte kommer i kontakt med avföring. Människor måste också kunna tvätta händerna efter att ha använt toaletten. Dessutom måste toaletter avskämmas för att trygga integriteten. Det måste vara tryggt att gå på toaletten. På många håll i världen händer det att män våldtar och misshandlar kvinnor som går på toaletten efter mörkrets inbrott. I fattiga länder dör många människor på grund av sjukdomar orsakade av dålig sanitet. De dör av behandlingsbara och förebyggande sjukdomar. I mål nr 6 för hållbar utveckling anges att vi måste säkerställa tillgänglighet och hållbar hantering av vatten och sanitet för alla senast 2030. Den goda nyheten är att det finns tillräckligt med vatten för alla människor. Svårigheten är att fördela vattnet och hålla det rent. Det är relativt enkelt att bygga säkra, hygieniska toaletter. Utmaningen är att sprida medvetenhet om hur detta kan göras. Att uppnå detta mål är en förutsättning för att uppnå också många av de andra målen för hållbar utveckling. Inte minst är det grundläggande för individens värdighet.

Biblisk reflektion

Människorna vi möter i Bibeln levde i en miljö som drabbades av torka. Erfarenheten hade lärt dem att alla former av liv är beroende av tillgång till rent vatten. Vatten är en gåva uppifrån, både i fysisk och andlig mening. Berättelsen om Edens lustgård börjar med att en beskrivning av jorden som karg och torr innan Gud hade låtit regnet falla på jorden. "Men ett flöde välld fram ur jorden och vattnade marken". Nu fanns livsvillkoret till hands, och Gud "formade människan av jord från marken" så att hon blev "en levande varelse" (1 Mos 2:4-7). Vi hör sedan om floden som gav vatten till allt liv i trädgården. Den förgrenar sig i fyra armar som en påminnelse att vattnet ska fördelas lika och inte begränsas till ett fåtal. I tider av torka vet de mäktiga hur man tar kontroll över vattenresurserna och ignorerar de fattiga och deras behov. Bibeln berättar om profeterna som fördömde ett sådant orättvist beteende och tillkännagav en tid då alla som törstar skulle få fri tillgång till vatten (Jesaja 55:1). Rent vatten är Guds goda gåva för allas välbefinnande. Det är orättvist att göra vattnet till en handelsvara som är reserverad för endast några få privilegierade.

Frågor

- Hur kan vi motivera rätten till rent vatten etiskt och teologiskt?

Utmaning

Att se till att människor har tillgång till rent vatten och god sanitet är grundläggande för framsteg. Ju mer ett ämne diskuteras offentligt, desto mer sannolikt är det att politiker kommer att ta upp frågan i internationella forum. Finns det något du kan göra för att öka medvetenheten om mål nr 6?

Bön

Herre Jesus Kristus, du ger oss levande vatten, ge oss också törst efter rättvisa. Lär oss att bygga en värld med värdiga villkor för alla. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

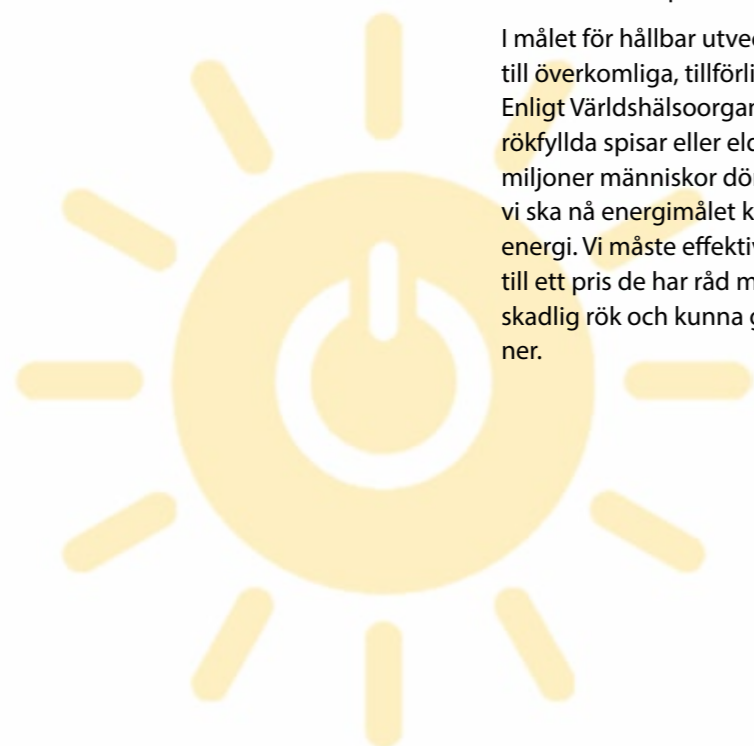

7.

PRISVÄRD OCH REN ENERGI

Vi människor bränner energi och använder våra kroppar för arbete. Genom tiderna har vi också använt jordens resurser för att utvinna energi. Människor har använt kvarnar vid vattenfall för att mala spannmål, eld för att värma mat, vind för att segla på haven. De energikällor som jorden har att erbjuda har lett till positiva framsteg för många människor. Samtidigt är de vanligaste energikällorna mycket skadliga för klimatet och miljön. Därför är det så viktigt för världssamfundet att välja ren energi – nu och för framtiden. Då kan vi lösa utmaningen med fattigdom och klimatkris utan att den ena lösningen kommer till på bekostnad av den andra.

I målet för hållbar utveckling anges att alla människor ska ha tillgång till överkomliga, tillförlitliga och moderna energitjänster senast 2030. Enligt Världshälsoorganisationen använder tre miljarder människor rökfyllda spisar eller eldstäder för att laga mat och omkring fyra miljoner människor dör varje år till följd av den skadliga röken. Om vi ska nå energimålet krävs stora ansträngningar för att främja ren energi. Vi måste effektivisera ren energi och se till att alla kan köpa el till ett pris de har råd med. Alla måste ha möjlighet att laga mat utan skadlig rök och kunna göra sina läxor också efter att solen har gått ner.

Biblisk reflektion

Ordet "energi" kommer från grekiska och betyder styrka eller makt, det som en person behöver för att utföra en uppgift. Det är så Nya testamentet använder denna term, särskilt med hänvisning till Guds kraft som ger människor möjlighet att utföra det uppdrag de är kallade till (Kolosserbrevet 1:29). Detta ger ett viktigt perspektiv på vår moderna användning av "energi". Energi är en resurs som vi får som naturgåva och som vi är kallade att hantera till förmån för alla. Visserligen kan vi lagra energi och mäta dess kraft, men alltid på sätt som är beroende av en skinande sol, på vindar som blåser och på regn som strömmar ner. Jesus påminner oss om att Gud "låter sin sol gå upp över onda och goda och låter det regna över rättfärdiga och orättfärdiga" (Matt. 5:45). Gud vill att energikällorna i naturen ska gynna alla. De är kärleksfulla tecken för skapelsens livsrytm, dagar och årstider. Gud vill att vi tar hand om skapelsen och engagerar oss för att främja ett samhälle som tryggar allas tillgång till dessa gåvor. Ren energi hör till vår strävan efter ett gott liv.

Utmaning

Kan vi göra något för att minska förbrukningen av fossila bränslen – som individer, som grupper eller genom politiskt inflytande? Eller kan vi kanske göra något på alla tre nivåerna?

Frågor

- När är energin ren? Diskutera detta ur ett etiskt perspektiv.
- Vad kommer det att krävas för att kunna säga att alla har lika tillgång till ren energi?

Bön

Herre, du som har gett oss din skapelse i all sin kraft, med forfarande vattenfall och värmande solsken, hjälp oss att hantera denna energi så att den kommer alla till godo. Lär oss att ta hand om naturens gåvor. Ge ljus och värme i hem över hela världen. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

8.

MÄNNISKO- VÄRDIGT ARBETE OCH EKONOMISK TILLVÄXT

För personer i arbetsför ålder som är friska och klara med sin utbildning är det viktigt att ha ett jobb att gå till. När vi arbetar bidrar vi till samhället, samtidigt som vi tjänar vårt levebröd och utvecklar oss själva. När arbetsfördelningen i samhället genomförs på ett bra sätt visar det på mänskligheten när den är som bäst. Vi bidrar med olika förmågor och idéer, med omsorg och muskelkraft, och tillsammans blir vi en organism som tjänar samhällets många behov. Tyvärr arbetar alltför många människor under dåliga förhållanden och de tjänar inte tillräckligt för att komma ur fattigdomen. Det åttonde målet för hållbar utveckling uppmanar länderna att främja hållbar och inkluderande ekonomisk tillväxt, full och produktiv sysselsättning och ett anständigt arbete för alla. Om utvecklingsländerna ska kunna växa ekonomiskt och lyfta befolkningen ur fattigdomen måste det finnas anständiga arbetstillfällen för alla och en hållbar ekonomisk tillväxt. Att arbetet ska vara människovärdigt är viktigt. För arbetsfördelningen kan också vara ett uttryck för människans värsta sidor då folk tvingas till till slavarbete eller utnyttjas och tvingas till hårt arbete för usla löner. Då är det förtryck och inte framsteg.

Biblisk reflektion

”Arbetaren är värd sin lön”, sa Jesus när han skickade ut lärjungarna (Luk 10:7). Dessa ord gäller varje ärlig arbetare och de är baserade på Jesu egna erfarenheter som snickare (Markus 6:3). Sedan sin ungdom hade han troligen arbetat tillsammans med sin far. Han kände väl till att arbetsvillkor kunde vara omänskliga. Det handlade om hårt dagligt arbete för en osäker lön på arbetsgivarens villkor. Sådana erfarenheter gav näring åt den profetiska visionen om en tid då människor ”skall bygga hus och bo i dem” (Jesaja 65:21). I liknelsen om arbetarna i vingården (Matt 20:1–16) vänder Jesus upp och ner på hur man värdesätter arbete. Genom att låta de sista vara de första hävdar Jesus allas värdighet och lika betydelse, oberoende av sociala roller och produktivitet. Både arbetets värde och arbetarens omistliga värde bekräftas. Det är orättfärdigt att reducera en arbetstagar till bara en kugge i produktionshjulet i jakten på vinst. Bibeln ser arbetet som tjänande – att tjäna Gud, sin medmänniska och hela skapelsen (1 Mos 2:15). Arbete är alltså något gott som vi får ta emot som en gåva och ett uppdrag från Gud. Tillväxt är en naturlig följd av människovärdigt arbete och hållbar tillväxt är tillväxt för allas välbefinnande, även för naturen.

Utmaning

Vet vi om något vi äger är tillverkat med slavarbetskraft? Vad kan vi göra, tillsammans med andra, för att bekämpa slaveri och förnedrande förhållanden inom klädproduktion eller andra industrier som vi är beroende av?

Frågor

- Vad betyder begreppen anständigt och människovärdigt? Vilka värderingar uttrycker de?
- Vissa uppfattar ekonomisk tillväxt som något som är till nytta för hela samhället, andra anser att det är ett samhälleligt problem. Ger Bibeln och den kristna tron någon grund för att bilda sig en uppfattning om detta?

Bön

Herre Jesus Kristus, vår broder, som går med oss genom våra arbetsdagar och helger. Låt oss alla utföra våra uppgifter med den energi och förmåga vi har. Låt oss dela arbete och ansvar utan tvång och med glädje. Ge tillväxt där det behövs och lär oss att vara tacksamma och nöja oss med det som är tillräckligt. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

9.

INNOVATION, INFRASTRUKTUR OCH INDUSTRIALISERING

Innovation, infrastruktur och industrialisering är tre ord som har varit och kommer att fortsätta att vara av stor betydelse för utvecklingen av vårt moderna samhälle. I detta mål anges att vi måste bygga motståndskraftig infrastruktur, främja inkluderande och hållbar industrialisering och främja innovation. Infrastruktur är den underliggande struktur som behövs för att få samhället att fungera. Det handlar bland annat om vägar, järnvägar, flygplatser, vattenförsörjning, avlopp, elnät och mobilnät. Innovation är ofta förknippat med uppfinningar, men det är mer omfattande än så. Innovation handlar om att skapa social förändring. Thomas Edisons uppfinning glödlampan är ett exempel, utvecklingen av Internet ett annat. För att en uppfinning ska kunna bli en innovation måste samhället skapa förutsättningar för förändring. Många fattiga länder saknar industri och infrastruktur, och att få detta på plats spelar en viktig roll för dessa länders utveckling. Ett problem i världen är att en stor del av vår industri och infrastruktur är beroende av fossila bränslen. Det globala samfundets uppgift är att se till att fattiga länder får industri och infrastruktur och att ersätta miljöskadliga system med hållbara lösningar. För att detta ska ske måste vi stödja innovation!

Biblisk reflektion

Bibeln ser skapelsen som en pågående process och inte i första hand som något som skedde i tidens begynnelse. Psaltaren prisar Gud som skapare och försörjare i nuet, vilket är knutet till löftet om nåd och liv varje ny dag. "Du sänder din ande, då skapas liv. Du gör jorden ny." (Psaltaren 104:30). Tiden står aldrig stilla. Som individer och samhällen upplever vi ständigt förändringar, ofta som tillväxt och rörelse. Det är inte möjligt att stoppa tiden eller gå tillbaka i tiden. Den som ser sig om efter att ha satt sin hand till plogen, han passar inte för Guds rike, hävdar Jesus (Luk 9:62). Att plöja innebär att förbereda jorden för tillväxt och för framtiden. Många av de liknelser som Jesus berättade pekar i samma riktning. Liknelsen om senapsfröet som växte och blev ett stort träd (Luk 13:31–32) understryker den kraftfulla potential som gömts i ett litet frö. Tron ger anledning att hoppas, hopp om en framtid med bättre förutsättningar för rättvisa och fred. Innovation är detsamma som förnyelse. Alla Guds varelser bär i sig kraften för förnyelse och förvandling. Som Guds medarbetare delar vi alla denna möjlighet. Var och en av oss kallas till förvandling (Romarbrevet 12:2) i vårt eget liv och i det samhälle vi tillhör.

Utmaning

Världen har utvecklats tack vare stora och små uppfinningar från när och fjärran. Har du en idé om något som kan lösa ett problem eller göra samhället bättre? Känner du till någon som arbetar med innovationer för en hållbar värld?

Frågor

- Ge exempel på var förnyelse har lett till positiv förändring och skapat ett bättre samhälle för alla att leva i. Vad kännetecknar denna typ av förnyelse?
- Hur skulle vi beskriva god och hållbar infrastruktur?

Bön

Helige Ande, du som är vishet, inspirera oss och låt oss använda våra förmågor och idéer för det gemensamma bästa. Hjälpt oss att bygga broar och samhällen, planera och bygga vägar så att människor kan mötas och vara nöjda och naturen kan fortsätta att blomstra. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

10.

MINSKAD OJÄMLIKHET

Att vissa människor är fattiga och vissa rika är något som barn spontant uppfattar som orättvist och fel. Som vuxna har vi lättare att acceptera detta, eller? Målet att minska ojämlikheten ingick inte i millennieutvecklingsmålen. Det har införlivats i målen för hållbar utveckling, både för att ojämlikhet ses som ett problem i sig och för att minskad ojämlikhet är ett verktyg för att bekämpa fattigdom. När klyftan mellan rika och fattiga blir för stor i ett samhälle kan detta undergräva förtroendet mellan människor och människors förtroende för dem som styr. På så sätt kan stor ojämlikhet också ha en negativ inverkan på demokratin. Osäkerheten och främlingsfientligheten kan också öka på grund av ojämlikhet, konfliktnivåerna kan öka och extrem fattigdom kan leda till exploatering av miljön. En viktig åtgärd för att minska ojämlikheten är att ha en skattepolitik som bidrar till att utjämna inkomstklyftorna i samhället, så att de med stora förmögenheter och höga inkomster betalar mest skatt. Avgörande är också goda och rättvisa välfärdssystem som pensioner, socialskydd och hälso- och utbildningssystem. I fattiga länder är ekonomisk tillväxt viktig, men denna tillväxt måste vara inkluderande, till exempel genom att ge arbetstagarna löner som det går att leva på. På global nivå behöver vi finansiell öppenhet som gör det möjligt att beskatta de rikaste människorna och de stora multinationella företagen. Vi har stor kunskap om vad som krävs för att minska ojämlikheten, men det måste ske stora förändringar på flera nivåer för att det ska bli verklighet. Den kanske viktigaste frågan är hur politiker och människor i allmänhet kan förändra attityder och beteenden.

Biblisk reflektion

Profeten Amos var aktiv i Israel omkring år 750 före Kristus. Detta var en tid då landet, även kallat Nordriket, upplevde relativ fred och välstånd tack vare både militär och ekonomisk framgång. Rikedomen var dock inte tillgänglig för alla. Den mäktiga eliten ökade sin rikedom på bekostnad av de fattiga. Så beskriver Amos de rikas liv: "Ni ligger på elfbenssängar och latar er på era soffor, ni äter lamm från hjorden och gödkalvar som ni fött upp" (Amos 6:4). Faktum är att deras rikedomar bygger på orättvisa och maktmissbruk. De "förtrycker de svaga" och "plågar de fattiga" (Amos 4:1). De bedriver oärlig handel och tvingar de fattiga till ekonomiskt slaveri (Amos 8:4–6).

Erfarenheten visar att ekonomisk tillväxt ofta medför ökande ojämlikheter mellan individer och grupper. Ekonomiska ojämlikheter leder till motsvarande sociala skillnader. Vi börjar värdera människor efter vad de har och konsumerar. Amos anser att en välfärd som bygger på ojämlikhet och maktmissbruk inte är hållbar. Den är föremål för Guds dom och dömd att misslyckas. Det finns dock ett alternativ: "Sök det goda och inte det onda, så att ni får leva!" utropar Amos. Och han tillägger: "Låt rätten råda då ni dömer!" (Amos 5:14–15). Jämställdhet förutsätter godhet och likvärdiga relationer. Hållbarhet kräver dessutom rättvisa och fred, inte minst inom ekonomi och politik.

Utmaning

Vilka aktörer i vårt lokalsamhälle bidrar till att minska de ekonomiska ojämlikheterna mellan medborgarna? Kan vi göra något för att stärka detta arbete?

Finns det något vi kan göra för att sätta ojämlikheten (lokalt, nationellt eller internationellt) på den politiska dagordningen?

Frågor

- Om ojämlikheten ökar, vilka problem kan det medföra med tanke på en hållbar utveckling?
- Gamla testamentets profeter kritiserade dåtidens elit för att bygga sin rikedom på orättvisor och maktmissbruk. Är det en relevant fråga i vår tid?

Bön

Herre Jesus Kristus, du diskriminerar inte mellan människor, gör oss mer som du. Ge oss visdom och vilja att dela med oss. Utrota girigheten, låt rättvisan bryta fram och ge oss mod att överbrygga klyftorna mellan oss. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

11.

HÅLLBARA STÄDER OCH SAMHÄLLEN

I många fattiga länder växer befolkningen i städerna snabbare än infrastrukturen och institutionerna. Utvecklingen av grundläggande sociala strukturer som vägar, avloppssystem, hälso- och sjukvård och skolor håller inte jämna steg med befolkningstillväxten. Resultatet är fattigdom och växande slumområden. Vi kan inte avskaffa fattigdomen i världen utan att ta städernas utmaningar på allvar. Mål nr 11 för hållbar utveckling uppmanar länderna att göra städer och mänskliga bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara. Detta innebär att göra städer miljövänliga och bekväma att bo i för invånarna. Inte minst gäller det utsatta grupper som personer med funktionsnedsättning. Ingen ska hamna på efterkälken. Med andra ord är en universell utformning av städer avgörande. Städerna behöver miljövänliga transportmedel, bra system för avfallshantering, gröna lungor, säkra bostäder och välfärdstjänster. Inte minst måste det finnas långsiktig planering som säkerställer att stadsutvecklingen håller jämna steg med befolkningstillväxten. Samtidigt är det viktigt att individer engagerar sig i sin lokala miljö och bygger bra samhällen nedifrån och upp. Goda och hållbara städer och samhällen måste skapas i samarbete mellan myndigheterna och varje enskild medborgare.

Biblisk reflektion

Bibeln har en ambivalent syn på staden och presenterar den ofta som en plats för orättvisa och synd. Staden skapar skillnader mellan dess invånare. Stadens mäktiga exploaterar de fattiga, och staden visar ingen nåd för dem som anses vara förbrukningsbara. Inte utan anledning framställs Kain, som mördade sin bror, som grundare av den första staden (1 Mos 4:17). Bibeln drar en linje från Sodom i Första Mosebok till Babylon i den sista boken, Uppenbarelseboken. Samtidigt lovordar Bibeln Jerusalem, fredens stad. Här bor Herren. Under de sista dagarna skall alla nationer strömma till den i sin längtan efter rättvisa och fred. "De skall smida om sina svärd till plogbillar och sina spjut till vingårdsknivar. Folken skall inte lyfta svärd mot varandra och aldrig mer övas för krig" (Jesaja 2:4). Jerusalem lyckades dock inte leva upp till denna vision. Liksom i de flesta städer regerade ondskan, vilket orsakade profeternas fördömande (Jesaja 1:21–23; Jeremia 6:6–8). Trots detta hölls visionen om fredens stad vid liv. Uppenbarelseboken talar inte bara om Babylon, symbolen för den maktthungliga metropolen som sprider rädsla och förstörelse, utan också om det nya Jerusalem, en stad med portar som alltid är öppna och ger alla tillgång till dess skönhet och rikedomar (Uppenbarelseboken 21:9–27). Medan Babylon är dömt att falla, är Jerusalem hållbart och kommer att förbli för evigt.

Frågor

- Är Bibelns ambivalenta tvetydiga syn på städer relevant i vår tid? Har städer särskilda egenskaper som skapar skillnader mellan människor?
- Hur kan visionen om det nya Jerusalem inspirera vår uppfattning om hållbara städer och samhällen?

Utmaning

Fokuserar våra lokalpolitiker på hållbar utveckling? Kan vi påverka dem att aktivera sig när det gäller detta?

Bön

Gode Helige Ande, du är närvarande överallt där människor möts, du går genom våra gator och dansar på våra torg. Hjälps oss att bygga trygga städer med plats för alla. Låt växter och träd, förhoppningar och framtider blomstra och blomma där vi bor. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

12.

ANSVARSFULL KONSUMTION OCH PRODUKTION

Mål nr 12 för hållbar utveckling handlar om hur vi kan konsumera och producera varor på ett sätt som säkerställer fortsatt tillgång till resurser för kommande generationer. Var och en av oss kan bidra till att vi uppnår det målet. De varor vi köper är en del av en global marknad där människor och miljö påverkas under hela produktionskedjan. Tänk på allt som behöver hända för att du ska köpa en T-shirt. Någon odlade, plockade och bearbetade bomullen. Sedan blev bomullen ett plagg i en fabrik där någon sydde och packade det för leverans. Dessutom måste T-shirten transporteras till en butik.

Vi måste fokusera på hållbarhet på alla nivåer om vi ska lyckas minska resursanvändningen. Om vi som konsumenter väljer produkter som tar hänsyn till detta, förutom att välja begagnade varor och produkter med lång hållbarhet närhelst vi kan, kommer vi att ha tagit viktiga steg mot att uppnå detta mål. Samtidigt kan konsumenterna inte tvingas bära hela ansvaret för att se till att produktionskedjan är hållbar. Myndigheter och företag måste se till att konsumenterna faktiskt kan välja produkter som produceras på ett miljövänligt sätt. Avfall måste hanteras på ett ansvarsfullt sätt och de måste finnas miljökrav för produktion och förvaltning. Avfall måste hanteras på ett ansvarsfullt sätt och det måste finnas miljökrav för produktion och hantering. Om vi verkligen ska nå detta mål kanske det inte räcker med att bara ha möjlighet att välja ett hållbart alternativ – alla alternativ måste vara hållbara.

Biblisk reflektion

När Gud skapade man och kvinna sade han åt dem att uppfylla jorden och "härska över havets fiskar och himlens fåglar och över alla djur som myllrar på jorden" (1 Mos 1:28). Vissa tolkar detta talesätt som ett gudomligt grönt ljus för att utnyttja naturen och exploatera dess resurser. Detta är uppenbarligen en feltolkning. Rätten att utnyttja naturen ges som en integrerad del av mandatet att vara goda förvaltare av skapelsen. Den andra skapelseberättelsen, den om Edens lustgård, bekräftar tydligt denna uppfattning. Gud ger Adam uppgiften att "bruka och vårda" trädgården (1 Mos 2:15). Att vara skapad till Guds avbild innebär att kommunicera med Gud. Gud talar till män och kvinnor och ger dem i uppdrag att ta hand om skapelsens gåvor och de svarar genom att vidta ansvarsfulla åtgärder. Men människor lockas lätt till självcentrerad konsumtion och oansvarigt förvalterskap, vilket illustreras i berättelsen om de två människorna i Edens lustgård. Bibeln innehåller många liknande berättelser. Jesus berättade om den rike bonden som trodde att rikedom och konsumtion var den säkra vägen till ett gott liv (Luk 12:13–21). Det är en villfarelse, säger Jesus, och han varnar: "Akta er för allt habegär. En människas liv består inte av överflöd på ägodelar."

Utmaning

Finns det något vi kan göra i vårt lokalsamhälle för att hjälpa varandra att leva mer hållbart?

Frågor

- När Israels folk tog emot bröd från Herren i öknen blev de tillsagda att samla tillräckligt bara för en dag i taget (2 Mos 16:15–20). Kan den här berättelsen lära oss något om ansvarsfull konsumtion?
- Diskutera vad som menas med ansvarsfull produktion.

Bön

Herre, vår gode herde, ta bort vårt begär efter mera och visa oss vad vi har. Lär oss att värdera våra resurser, återanvända och göra det som är gammalt nytt igen. Vi tackar dig för alla dina generösa gåvor. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

13.

KLIMATÅTGÄRDER

Jordens klimat har alltid förändrats, men inte så snabbt eller dramatiskt som vi upplever i dag. Utsläpp av växthusgaser som koldioxid och metan får atmosfären att värmas upp, vilket leder till högre medeltemperaturer och mer extremt väder. Över hela världen upplever människor mer torka och översvämningar och mer extrema väderfenomen. Konsekvenserna är mycket allvarliga. Torkan gör att grödorna misslyckas och dricksvattnet sinar, medan översvämningar och orkaner förstör människors hem och försörjning. Allt fler människor tvingas fly från sina hem när vattnet försvinner och deras boskap dör. Klimatförändringarna är i grunden orättvisa. De rika länderna står för de flesta utsläppen, men de fattiga länderna drabbas hårdast av konsekvenserna.

Mål nr 13 för hållbar utveckling uppmanar oss att vidta brådskande åtgärder för att bekämpa klimatförändringarna och dess effekter. Den av människan förorsakade klimatförändringen har tyvärr redan börjat, men vi kan fortfarande bromsa den. För att förhindra de mest dramatiska förändringarna måste vi se till att den genomsnittliga globala temperaturen inte ökar med mer än 1,5 grader. Det är möjligt att uppnå detta mål, men detta kommer att kräva att världens länder kollektivt minskar sina utsläpp av växthusgaser med 50 procent före 2030 (jfr den senaste klimatrapporten). Om vi ska få detta att hända måste vi arbeta tillsammans och göra en global insats där individer, det civila samhället, näringslivet, länder och internationella organ alla tar sin del av ansvaret.

Biblisk reflektion

I Bibelns värld framträder naturens krafter ibland som personliga varelser som kan bli demoniska i sin destruktiva styrka. Lärjungarna fruktade att stormen och vågorna skulle dra ned dem i havets mörker (Matt. 8:23–27). Vi upplever också ibland naturen som nyckfull. När vi utsätts för starka naturkrafter inser vi att vi är små och sårbara. Detta blir dramatiskt i tider med långvarig torka och missväxt. Bibeln berättar om klimatförändringarna i Egypten och om Josef som agerade som en klok politisk ledare när han ägnade sig åt planering och katastrofberedskap och kunde så hjälpa de hungriga under sju år av hungersnöd (1 Mos 41). Tack vare dessa åtgärder överlevde landet och dess invånare. Dagens politiska agenda kräver också liknande åtgärder om vi ska kunna möta de dramatiska konsekvenserna av klimatförändringarna som särskilt drabbar de fattigaste och mest utsatta. I motsats till Gamla testamentets tider orsakas dagens klimatförändringar till stor del av människor. Vi kan inte skylla på naturen och dess nyckfullhet, vi måste erkänna vårt delade ansvar och ge uttryck för detta ansvar genom tro och handling. Då bekräftar vi vår tro på Guds fortfarande håller sin hand över världen. Det är samma Gud som en gång skapade den stora översvämningen och gav oss regnbågen som ett tecken på framtiden och hoppet (1 Mos 9:11–17).

Utmaning

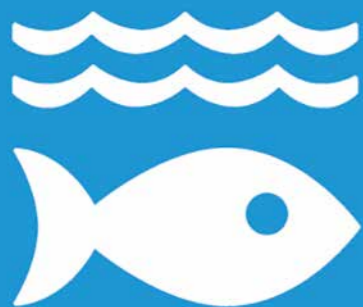
Vi kan inte lösa klimatkrisen om inte politiker vidtar åtgärder. Hur kan vi övertyga våra politiker på lokal och nationell nivå att minska utsläppen av växthusgaser i enlighet med Parisavtalet?

Frågor

- Hur kan vår tro på Gud som Skapare motivera oss att stoppa klimatförändringarna och förbättra människors beredskap att anpassa sig till klimatförändringarna?
- Gamla testamentet framställer regnbågen som ett tecken på Guds förbund och hans löfte om att han inte kommer att förstöra skapelsen. Vad betyder det för oss i dag?

Bön

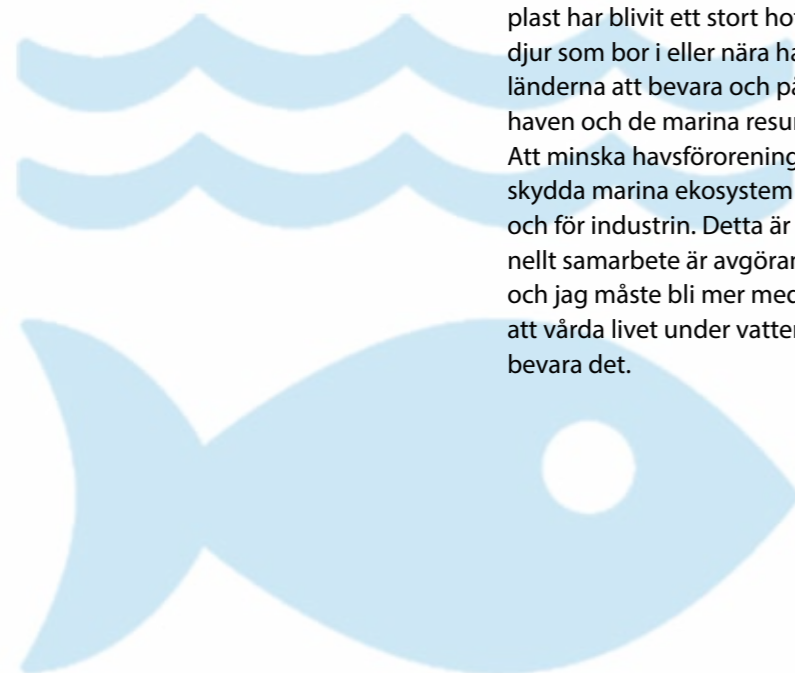
Herre, vi känner din skapelse jämra sig under tyngden av vår ständiga strävan. Ge oss nåden och kraften att vända om även när förändringarna kostar. Tillsammans med resten av skapelsen ber vi för liv och hälsa för vår jord. Ge oss styrka i vår kamp och förnya vårt hopp. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

14.

LIVET UNDER VATTEN

Tre fjärdedelar av jorden är täckt av vatten. Det mesta är havsvatten, medan endast 2,5 procent är färskvatten. De djupaste delarna av havet är de minst utforskade områdena på planeten. Vad gömmer sig långt där nere? Vilka livsformer har vi ännu inte upptäckt? Vad vi med säkerhet vet är att människor alltid har exploaterat haven och sjöarna, men vi har inte varit lika bra på att ta hand om dessa blå skatter. I praktiken används havet som en massiv soptipp. Enligt FN:s miljöprogram hamnar åtta miljoner ton plastavfall i havet varje år. Denna plast har blivit ett stort hot mot fisk, fåglar och andra djur som bor i eller nära havet. I mål nr 14 uppmanas länderna att bevara och på ett hållbart sätt använda haven och de marina resurserna för hållbar utveckling. Att minska havsföroreningarna, undvika överfiske och skydda marina ekosystem är viktiga åtgärder för länder och för industrin. Detta är ett område där internationellt samarbete är avgörande. Det betyder också att du och jag måste bli mer medvetna om hur viktigt det är att vårda livet under vatten och vidta åtgärder för att bevara det.

Biblisk reflektion

”Där är havet, det väldiga, vida med en myllrande skara utan tal av djur både stora och små. [...] Alla sätter sitt hopp till dig, du skall ge dem föda i rätt tid” (Psaltaren 104:25–27). Så beskriver Bibeln livet under vattenytan, både som en rik mångfald med myllrande liv långt bortom mänsklig kunskap och fantasi och som en arena för Guds omsorg. Gud är hela skapelsens livgivare. Därför prisar var och en Guds namn. Livet är mycket mer än mänskligt liv. Våra liv vävs in i ett nät som är mycket större än vad vi själva kan kontrollera. Vårt moderna sätt att tänka tenderar att betrakta det okända som mindre viktigt. Det vi inte ser behöver vi inte bry oss om. Det kan vara anledningen till att vi fyller haven med avfall på ett sätt som hotar livet under vattenytan. Eller så kan vi anse att haven är intressanta bara om vi har nytta av dem. Så tar vi oss friheten att tömma haven på deras resurser, snabbt och effektivt. Tron på Gud som skapare hävdar att allt liv har ett värde i sig. Det inte finns något hållbart utnyttjande utan hållbar förvaltning. Det gäller också livet under vattnet.

Utmaning

Hur kan vi ändra vår konsumtion och dagliga rutiner för att minska mängden plastavfall som hamnar i havet?

Finns det företag som vi kan uppmana till att minska sina utsläpp av plastavfall i havet.

Frågor

- Psalm 104 uppmuntrar till vördnad för livet under vattenytan. Vad kan vara anledningen till att detta ämne sällan har uppmärksammats i kristen predikan?
- Hur kan vördnaden för livet under vattnet komma till uttryck i kyrkor och i samhället?

Bön

Herre, du som känner till havets djup, förlåt oss för att vi förorenar och förstör jorden. Ge oss visdom och nya chanser att låta fisken simma och vågorna svalla fritt, att fiska i haven klokt och med tacksamhet. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

15.

LIVET PÅ LAND

Jorden är mångsidig och färgglad. Uppskattningar av hur många arter som finns varierar från två miljoner till tusentals miljoner! Människan delar denna planet med en myriad av växter och djur. Den biologiska mångfalden och ekosystemen på jorden är grundläggande för vårt liv. Vi behöver cyklerna som ger oss syre att andas och rent vatten att dricka, vi måste bruka jorden för att få mat. Det femtonde målet för hållbar utveckling handlar om att ta hand om denna enorma rikedom. Vi måste skapa en livsstil och bygga samhällen som inte hotar den biologiska mångfalden och förstör ekosystemen. Tyvärr har vi en lång väg att gå. Vi förbrukar mycket mer av jordens resurser än vad som är hållbart. Att skövla en liten bit av naturen, till exempel för att bygga en väg, har inte nödvändigtvis någon större inverkan i sig. Men när fler och fler bitar av naturen förstörs får summan av denna förstörelse katastrofala konsekvenser. Var femte sekund försvinner regnskog som till ytan motsvarar storleken på en fotbollsplan. Det är 12 fotbollsplaner per minut, 720 per timme och 17 280 om dagen. Avskogning är en katastrof för den biologiska mångfalden, för de människor som lever i skogarna och för klimatet. Att stoppa avskogningen och återställa förstörda skogar är en viktig del av mål nr 15 för hållbar utveckling.

Biblisk reflektion

”Du låter källor rinna upp och bli till strömmar som forsar fram mellan bergen. De ger vatten åt alla markens djur, vildåsnor släcker där sin törst. Vid dem häckar himlens fåglar och sjunger bland täta löv. Du vattnar bergen från din sal, jorden mättas av allt vad du ger.” (Psaltaren 104:10–13). Bibeln är generös när det gäller att beskriva skapelsens omfattning och skönhet. Den lovsjunger Gud som bryr sig om allt liv, inklusive fåglar och djur. Det grekiska Nya testamentet använder ordet *oikoumene* när i betydelse hela den bebodda världen (till exempel i Luka-sevangeliet 2:1). Ordet kommer från *oikos* (hus) och hänvisar till det globala hushållet och allt som tillhör det – människor, fauna och flora. Både ”ekonomi” och ”ekologi” är rotade i detta begrepp och bör förstås inom denna helhet. I dag hotas både mångfalden och balansen i naturen. En sårad skapelse ”ropar som i födslovåndor” och längtar efter sin befrielse (Romarbrevet 8:21–22). Att bry sig om skapelsen innebär att förena sig i lovsången till Gud och bekräfta att ”jorden är Herrens med allt den rymmer, världen och alla som bor i den” (Psaltaren 24:1). Då erkänner vi också att vi tillhör ett och samma hushåll med släktskapsband till alla former av liv. Vi har fått livet som en kärleksgåva och är kallade att tjäna och förvalta det.

Utmaning

Att bevara livet på land är en fråga för internationell, nationell och lokal politik. Kan vi hitta exempel på dilemman där naturvård ställs mot andra intressen? Vad kan vi göra för att bli bättre på att ta hand om naturen?

Frågor

- Verbet ”att förvalta” betyder att hantera egendom på uppdrag av någon annan. Vad menar vi med att människor har ett särskilt ansvar för att förvalta skapelsen och allt liv på jorden?
- Vad betyder det när vi säger att vi människor är släkt med allt liv på jorden?

Bön

Gud, vår far, du som har gett liv åt allt som kryper, går och flyger, väck vår vördnad för allt levande. Hjälp oss att gå försiktigt fram och låt mångfalden blomstra. Tack för allt som tillhör helheten i din skapelse. Lär oss att hitta vår plats i din myllrande värld. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

16.

FRED, RÄTTVISA OCH STARKA INSTITUTIONER

Vissa människor bor i välfungerande länder som styrs av rättsstatsprincipen, med yttrandefrihet och rösträtt. Andra bor i länder med omfattande korruption och misskötsel. De kanske inte ens äger en födelseattest. Vissa lever ett tryggt liv utan rädsla för övergrepp. Andra lever i ständig rädsla för våld. Målet för hållbar utveckling i fråga om fred, rättvisa och starka institutioner är kanske det mest omfattande av alla 17 mål för hållbar utveckling. Enligt detta mål bör världssamfundet främja fredliga och inkluderande samhällen för hållbar utveckling, ge tillgång till rättvisa för alla och bygga effektiva, ansvarsfulla och inkluderande institutioner på alla nivåer. Ett av delmålen som ingår i mål 16 är att avsevärt minska alla former av våldsrelaterade dödstal överallt. Världshälsoorganisationen WHO:s definition av våld är "avsiktlig användning eller hot om fysisk kraft eller våld som riktas mot människan själv, en annan människa eller en människogrupp eller en gemenskap och som leder eller mycket sannolikt kan leda till döden, uppkomst av en fysisk eller psykisk skada, störning av utvecklingen eller att grundläggande behov inte kan tillfredsställas". Våld utövas i mycket olika sammanhang. Det kan vara våld i nära relationer, våld mot barn, sexuellt våld, blint våld, krig, terror, tortyr eller andra kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Det är uppenbart att vi måste arbeta på många nivåer om vi ska lyckas minska våldet. Vi är skyldiga alla som upplever våld att göra allt vi kan för att uppnå detta mål.

Biblisk reflektion

Fred och rättvisa är nyckeltermerna i Bibeln. De förekommer ofta tillsammans och påminner oss om att det inte finns någon rättvisa utan fred och heller ingen fred utan rättvisa. Båda förutsätter relationer präglade av öppenhet och omsorg: "Godhet och trofasthet möts, fred och rättvisa omfamnar varandra" (Psaltaren 85:11). Enligt Bibeln är både fred och rättvisa förankrade i Guds omsorg om skapelsen. "Herren är nådig och rättfärdig, vår Gud är barmhärtig" (Psaltaren 116:5). Här uppfattas inte rättvisa som en kall juridisk princip med fokus på skuld och straff, utan som handlingar som syftar till att skydda den mänskliga värdigheten och skapa ramar för ett gott och meningsfullt liv. På samma sätt är fred mer än frånvaro av krig. Den hebreiska termen "shalom" uttrycker harmoni, välbefinnande och glädje i goda och säkra relationer. Mot denna bakgrund säger Paulus att Guds rike är "rättfärdighet och frid och glädje i den heliga anden" (Romarbrevet 14:17), gåvor som Jesus fört med sig till oss att ta emot i tro. Samtidigt är fred och rättvisa värden som vi som kristna uppmanas att främja. Vi drivs av hoppet att de vid tidens slut kommer att förverkligas fullt ut. "Men efter hans löfte väntar vi på nya himlar och en ny jord där rättfärdighet bor" (2 Petrus 3:13).

Utmaning

Har vi förslag på saker som kan göras för att hjälpa människor som upplever våld i sitt samhälle?

Finns det något vår regering kan göra för att bekämpa våld, vare sig det handlar om krig, kränkningar av de mänskliga rättigheterna eller andra typer av våld?

Frågor

- Vad kännetecknar den bibliska förståelsen av fred och rättvisa jämfört med den allmänna gemensamma användningen av dessa termer? Jesaja 32:17 "Effekten av rättfärdighet kommer att bli frid och resultatet av rättfärdighet, tystnad och tillit för alltid."
- Diskutera uttalandet: "Det kan inte finnas någon verklig fred utan rättvisa och ingen verklig rättvisa utan fred." Använd konkreta exempel från vår moderna tid.

Bön

Fredens Gud, vi ber att alla som utsätts för våld och övergrepp ska få upprättelse och bli trygga. Bevara våra hjärtan och stärk de institutioner som bevarar rättvisan bland oss. Led våra fötter in på fredens väg. Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.

17.

GLOBALT PARTNERSKAP

Framtiden är vidöppen. Ingen kan veta hur världen kommer att se ut 2030. Men en sak är säker, allt som görs av människor kan ändras av människor. Samhället definieras inte av naturlagarna, det formas av de människor som deltar i det. Världshistorien har skapats genom val som människor gjort före oss. På samma sätt kommer framtiden att formas av de val vi gör i dag. Mål nr 17 handlar om hur vi kan arbeta tillsammans för att uppnå alla andra mål. Målen för hållbar utveckling är heltäckande och ambitiösa och alla samhällssektorer måste involveras i dem. Alla länder måste ta ansvar. Det civila samhället, du och jag, religiösa samfund och organisationer måste ta ansvar. Den privata sektorn, både stora och små företag, måste ta sitt ansvar. FN, Världsbanken och andra internationella organisationer måste ta sitt ansvar. Inte minst måste länder, företag och organisationer som förvaltar omfattande resurser ta ansvar för att uppnå målen överallt, även i fattiga länder och samhällen. Om vi ska kunna åstadkomma stora förändringar och uppnå målen för hållbar utveckling måste vi arbeta tillsammans. Det är möjligt att flytta berg, men vi måste börja med att bära stenar. Och ingen kan bära bördan ensam.

Biblisk reflektion

Bibeln är tydlig med vad som kännetecknar ett gott samhälle. Hit hör framför allt rättvisa och fred. De kännetecknas av delaktighet som tryggar de fattigas rättigheter och medbestämmande, respekt för och omsorg om utsatta människor som änkor, föräldralösa och främlingar (5 Mos. 10:17–19). Ländernas regeringar har huvudansvaret för att garantera dessa mål. En god makthavare främjar rättfärdighet och ser till de försvarslösa välbefinnande (Psaltaren 72:4). Dessutom har varje medborgare ett motsvarande samhällsansvar. Bibelns människosyn och samhällssyn bekräftar varandra i det avseendet att och envar är kallade att främja det som är rätt och bra i samhället. "Människa, du har fått veta vad det goda är, det enda Herren begär av dig: att du gör det rätta, lever i kärlek och troget håller dig till din Gud." (Mika 6:8). Detta gör vi genom att arbeta tillsammans med alla människor som vill gott, även med individer och grupper som vi traditionellt inte har betraktat som naturliga samarbetsparter i vårt sociala engagemang. Det innebär en vilja att korsa sociala gränser när vi arbetar för samhällets bästa. Så uppmanade profeten Jeremia sina landsmän i exil i Babylon att bidra till fred och välbefinnande och att be för staden. "Ty dess välgång är er välgång" (Jeremia 29:7).

Utmaning

Vilka partner är relevanta för oss (till exempel vår församling, kyrka eller en organisation) i arbetet med att främja målen för hållbar utveckling och vilka möjligheter och utmaningar kommer det partnerskapet att ge? Hur kan vi upprätthålla det unikt kristna perspektivet i samarbete med andra samhällsaktörer?

Frågor

- Hur är vårt land engagerat i arbetet för att uppnå målen för hållbar utveckling? Vilket utrymme ges för kyrkor och det civila samhället?

Bön

Herre, du som är allas fader, du som skapade oss för varandra, låt oss förstå att vi alla är systrar och bröder. Förlåt oss när vi glömmar denna sanning och återuppväck vår kärlek till våra bröder och systrar. Låt oss gå sida vid sida mot en bättre framtid. Låt ditt rike komma! Vi överlämnar allt och alla i dina händer, Herre. Amen.